

İmam Əlinin müdiriyyəti

İlkin Nəcəfov¹

Abstrakt

Allah-təala öz dinini bəşərin hidayəti üçün və mənəvi kamilliyin ən ali zirrvəsinə çatdırma üçün insanlara göndərmişdir. Ona görə də, peyğəmbərlə hər ümmətə gələrək, onlara bu yolda yardımçı olumşlar. Peyğəmbərlərdən sonra dində və cəmiyyətdə bəzi təhriflərin yaranmasının qarşısını almaq, insanlara doğru yolu göstərmək və onları ədalətli şəkildə müdiriyyət etmək üçün vəsilər və imamlar təyin edilmişdir. Bu, bir qayda olaraq Allahın lütfünə dayanan prosessdir. İslam ümməti də bu qaydadan xaric deyildir. İmam Əlinin baxış bucağına görə, “yoxsulluq zəkalı və istedadlı insanı kar və lal edir”. İnsanların bir-birlərinə qarşı düşmən münasibət, paxıllıq, kin-küdurət bəsləməməsi, fədakar, mehriban, səmimi, öz vətəninə qərib deyil, doğma olması üçün yoxsulluğu aradan qaldırmaq lazımdır.

Açar sözlər: İslam, peyğəmbər, imam, müdiriyyət, ədalət

¹ - İslam araşdırmaları fakültəsinin məzunu, Hikmət və Dinlərarası Araşdırma İnstitutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, İran, Qum

Giriş

İslam tarixçiləri arasında geniş yayılmış rəyə görə Əli (ə) Yəmən hökmdarı Əbrəhənin Kəbəyə doğru Fil yürüşündən otuz il sonra Rəcəb ayının 13-də dünyaya gəlmişdir. Şeyx Mufid “ət-Təhziḇ” əsərində yazır: “O həzrət Yəmən hökmdarı Əbrəhənin Kəbəyə doğru Fil yürüşündən otuz il sonra Rəcəb ayının 13-də Məkkə şəhərində, Kəbə evində anadan olmuşdur.”¹

Hafiz Gənci Şafei “Kifayətut-talib” əsərində Hakim Neyşaburiyə istinadən belə qeyd edir: “Əmirəl-möminin Əli ibn Əbutalib Fil əhvalatından otuz il qabaq, Rəcəb ayının 13-də, cümə axşamı Kəbə evində dünyaya gəlmişdir. Ondan başqa, nə ondan əvvəl, nə də sonra heç kim orada dünyaya gəlməmişdir, O, bu şərəfə nail olmuş yeganə insandır.”

İbn Şəhraşub “Mənaqib” əsərində Əbu Əli ibn Həmmamdan belə nəql edir: “Fatimə bint Əsəd körpəni dünyaya gətirdikdən sonra Əbutalib onun əlindən tutub Əbtəh vadisinə sarı gedərək deyir: “Ey zülmət gecənin və parlaq ayın Rəbbi! Öz qəti hökmünlə bu körpənin adını bizə bəyan et!” Bu vaxt yerdən buluda bənzər bir qaraltı qalxıb Əbutalibin sinəsinə yapışır. Əbutalib görür ki, bu, yaşıl rəngli bir lövhədir və üzərində yazılıb: “Sizə gözəl, pak, seçilmiş bir uşaq verilib. Onun adı Əlidir və bu ad Əliyyul-Əlanın (Allahın) adından götürülmüşdür.” Bəşər tarixində ilk və tək insan olaraq Kəbə evində doğulan İmam Əlinin anası Fatimə bint Əsəd Kəbə evindən eşiyə çıxarkən ona qeybdən belə bir səs gəlmişdi: “Ey Fatimə, bu uşağın adını Əli qoy! Əzəmətli Allah buyurur ki, Mən onun adını Öz adımdan seçdim, ona Öz ədəbimdən öyrətdim, Öz elmimi ona təlim etdim...”²

Əgər biz insanlığın məna çalarlarının qəlb və ruhda yarandığına inansaq, o zaman Əli ibn Əbu Talibin dünyaya gəlişinin xeyirxahlıq missiyasına inam və onu müdafiə təməli üzərində möhkəmləndiyini görə bilərik. Çünki Məhəmmədin böyüyüb boyabaşa çatdığı evin ruhu doğularkən təbii olaraq Əliyə keçmişdir.

¹ - Şeyx Mufid “ət-Təhziḇ”, Darüt-təaruf, 1401 hicri-qəməri, birinci çap, səh. 26

² - İbn Şəhr Aşub Məhəmməd ibn Əli Mazəndərani, Mənaqibi-Əli Əbi Talib, Qum, əl-Mətbəətül-ələmiyyə, Tarixsiz, səh.68

Əlinin əxlaqı atası Əbu Talibin evinin bu mənəvi aurası ilə yoğrulmuş, inkişaf etmişdi. Məhəmmədin sözlərini ilk dəfə məhz bu evin divarları dinləmiş, İslama çağırışın ilkin mərhələsi bu evdən başlamışdır. Məhəmməd onu bağrına basıb getdiyi hər yerdə “bu, mənim qardaşımdır” deyəndə Əlinin hələ heç dörd yaşı yox idi. Əli “Qasiə” adlı xütbəsində Məhəmmədlə olan bağlılığının bu incəliyinə işarə edərək demişdir: “Siz mənim Allah rəsulu (s) ilə olan yaxın qohumluq əlaqələrimdən və xüsusi münasibətlərimdən xəbərdarsınız. Uşaq yaşlarında o, məni qucağına götürər, sinəsinə sıxar, bədəninə xoş ətrini hiss edəcək qədər yaxınlığında yatırdadı. Məndən heç vaxt yalan eşitmədi, səhv hərəkətimi görmədi. Uşaq anasının dalınca düşdüyü kimi, mən də onun dalınca düşürdüm. Öz əxlaqından mənə hər gün bir dərs öyrədir, məni ona tabe olmağa istiqamətləndirirdi”.

İmam Əli (ə) və ədalət prinsipi

Əlinin bütün səy və fəaliyyətləri insanları yoxsulluqdan xilas etməyə köklənmişdir. İdarə etdiyi hökumətin qanunları bu prinsipə əsaslanmışdır.

Əli zahidanə həyat tərzini seçməsinə, çətin vəziyyətdə yaşamasına baxmayaraq, xalqın yoxsulluq içində həyat sürməsinə razı olmamışdır. Əgər belə olmasaydı, əyanlara, xalqın var-yoxunu talayan qəsbkarlara qarşı çıxmazdı, qəsbkarların qeyri-qanuni yollarla topladıqları sərvəti əllərindən alıb əsl sahiblərinə, ehtiyacı insanlara qaytarmazdı.

Şəəbi yazır: “Gənclik dövrüm idi. Kufə meydanına daxil olduğum zaman Əlinin biri gümüş, biri qızıl pullar toplanmış iki kiçik təpəciyin başında durduğunu gördüm. Əli həmin pulları son qəpiyinə qədər oraya toplaşmış insanlar arasında bölüşdürdü, bir qəpik belə özünə götürmədən evinə döndü”.

Əlində olan mal və sərvətin hamısını yoxsullara paylayıb özünə heç bir qəpik də götürməyən bu şəxs üzünü camaata tutub deyirdi: “Dünyanı üçün sanki əbədi yaşayacaqsanmış kimi çalış!”

Əlinin nəzərində haqqın istiqamətləndiyi ən yaxşı və ən üstün yol xalqın ehtiyaclarının ödənilməsi yoldur. Bu bərdə onun əlavə

şərh və izaha ehtiyac duyulmayacaq qədər aşkar olan bir kəlamı vardır:

“Əgər haqqın yolu ilə getsəniz, yollar sizə sevinc və fərh bəxş edər, aranızda ehtiyaclı qalmaz!”

Cahiliyyət dövrünün ərəblərinin rəzil həyatla kifayətlənmələrini tənqid edərkən deyir: “Siz ərəblər daşların arasında yaşayırdınız, çirkli su içirdiniz, pis yeməklər yeyirdiniz”.

Əli dadlı yeməklərə, yumşaq və zərif paltarlara, gözəl evlərə nifrət etmədiyini açıq-aşkar ifadə edir. Bunlardan ona görə uzaq durur ki, yoxsul və məzlumların olduğu bir cəmiyyətdə bu vasitələrdən istifadə digərlərinin onlardan məhrum olması ilə nəticələnir. Əlinin bu kəlamından belə başa düşülür ki, o, hər şeydən əvvəl, insanların həyatın bütün imkanlarından kifayət qədər istifadə etməsini istəyir. Cəmiyyətdə toxluq hissinin nə olduğunu bilməyən, hətta bir tikə çörəyə də gümanı gəlməyən bir nəfər belə olmuş olsa, həmin cəmiyyətin rəhbəri bu insanın çəkdiyi əziyyəti çəkməli, onun kimi yaşamalıdır ki, bu aclıq və yoxsulluq kabusuna son qoya bilsin. Əgər belə olmasa, rəhbərliyin, hökumətin heç bir dəyəri olmaz.

Əli buyurmuşdur: “Mənə müsəlmanların rəhbəri deyildiyi halda onların çətin günlərinin həmdəm və ortağı olmayımmı?”

Əlinin nəzərində yoxsulluq və kasıblıq həmin dövrün ən ağrı-acı verən cəhəti hesab edilmişdir. Qızının bayram günündə mirvari boyunbağı taxmasına ona görə etiraz edir ki, başqa qızlar belə bir boyunbağı taxmaq imkanına malik deyillər. Öncə də qeyd etdiyimiz kimi, Əli qızının bayramların birində mirvari boyunbağı taxmasına qarşı çıxır və icarəyə götürdüyü bu boyunbağını beytulmala geri qaytarmasını tapşıraraq deyir: “Ey İbni Əbu Talibin qızı, haqq yoldan uzaqlaşma, bayram günü ənsar və mühacirlərin bütün xanımları bu cür zinət əşyaları taxacaqlar?”

Burada diqqət çəkən çox incə məqamlardan biri Əlinin “əyan və əsrəfin xanımları” deyil, “bütün xanımlar” deməsidir...

Əli xalqın idarəçiliyini öhdəsinə götürdüyü ilk saatdan vəzifəsinə məhz bu nöqtədən başlamışdır: “Bütün əhali çörək, su və geyimlə təmin edilməlidir!” Bu davranış tərzisi sosializm sisteminə daha yaxındır.

Əlinin fəaliyyətə bu nöqtədən başlaması təbii bir haldır. Çünki o, yaxşı bilirdi ki, Allahın insanları tənbeh etmək üçün qamçıları çoxdur. Amma onların heç biri yoxsulluq qədər ağrıverici deyil. Kəlamlarının birində demişdir: “Allah bəndələrini yoxsulluq qədər ağırılı qamçı ilə vurmamışdır”. Halbuki zahirdə özlərini zahid kimi göstərən bəzi riyakarlar zahidanə həyat tərzini təbliğ etmiş, insanları bu cür yaşamağa rəğbətləndirməyə çalışmışlar. Əlbəttə, onların bilərəkdən və ya bilmədən atdıqları bu addımlar, əslində, yanlışdır. Çünki Əli də Peyğəmbər kimi yoxsulluğa qarşı çıxmışdı, tərəfdarları və davamçılarının rəhbəri, əməvilər tərəfindən qətlə yetirilmiş böyük inqilabçı Əbuzər Qəffarikimilər bu həyat tərzinin səbəbkarlarına qarşı mübarizə aparmışlar.

Əli çox yaxşı dərk edirdi ki, yoxsulluq bütün üstün keyfiyyətləri məhv edəcək dərəcədə kafirliyə vasitə olur. Bu səbəbdən də Əli hər yerdə, bütün meydanlarda yoxsulluqla mübarizə aparmış, yoxsulluğa aparan yolların qarşısında səd çəkmiş, yoxsulluğa səbəb olanların axırına çıxmağa çalışmışdır. Belə ki, Əli buyurmuşdur: “Yoxsul öz vətəninə qərirdir!” Həyatın ən ağırılı hadisəsi ölümdür, amma Əliyə görə əziyyəti yoxsulluqdan azdır: “Ən ağır ölüm yoxsulluqdur”.

Əlinin yoxsul və yoxsulluğun yaxşı olduğunu təbliğ edən münafiqin bədəninə endirdiyi bu qamçı nə qədər də müqəddəs və gözəldir. Bu zərbə vasitəsilə Əli onları odun samanı yandırır kül etdiyi kimi məhv edir, gözləri önündə hiylə və kələklərini kökündən qoparır. O öz fikir zərbəsini belə ifadə edir: “Əgər yoxsulluq mənim qarşımda bir insan surətində təcəssüm edərsə, onu öldürərəm!”

Əli ibn Əbu Talibə görə, cəmiyyət heç bir ziddiyyətin olmaması, əsasını hüquq və vəzifə ixtilaflarının təşkil etmədiyi gərəkən vahid bir bədəndir. Əli ibn Əbu Talibin olduğu cəmiyyətdə bir üzv ac, başqa bir üzv tox olmamalıdır, işləyən üzv mənfəət bölgüsündə işsizlə bərabər tutulmamalıdır. Əli ibn Əbu Talibin həyatında elə bir gün olmadı ki, onu Allah bəndələrinə xidmətə sərf etməsin. O, hətta ən xırda işə belə böyük əhəmiyyət vermişdir. Çünki Allahın bəndələri kamil yaranış nümunələridir. Əlinin insanlara və həyata baxışı Peyğəmbərin baxışı ilə eyni idi:

“Biz gecəni (hər şeyi bürüyən) örtük etdik. Gündüzü isə dolanışığ (ruzi qazanmaq) vaxtı etdik.

İmam Əli (ə) idarəçiliyinin əsas prinsipləri

Əliyə görə, hakimiyyət Allahın bir fərdə həvalə etdiyi, həmin fərdin və ona yaxın olan insanların da istədikləri qədər bu postda qala biləcəkləri bir haqq deyildi. Belə ki, sonralar Əməvi və Abbasi sülalələrinin hakimiyyət başında olduqları zamanlarda, orta əsr Avropasında olduğu kimi, dövlət sülalə prinsipləri əsasında idarə edilmişdir. Həmin dövrlərdə hökumət başçısı “Allahın yer üzündəki kölgəsi” kimi təqdim edilirdi. Onlar xalqa təlqin etməyə çalışırdılar ki, dövlət rəhbərinin iradəsi Allahın iradəsi, onun fərmanı göyləri yarananın fərmanıdır. Əsla ona qarşı getmək olmaz!..

Əliyə görə, dövlət xalqın haqqıdır, xalq istədiyini rəhbər seçə və istədiyini tutduğu vəzifədən kənarlaşdırma bilər. Əli buyurmuşdur: “Səni rəhbər seçdikləri və hamının onda ittifaq etdikləri zaman xidmətlərində dur, ixtilaf yarandığı zaman təqdiri özlərinə burax”. Başqa bir yerdə belə buyurmuşdur: “Diqqətli olun! Əgər haqq olduğunu hesab etmirsinizsə, qəbul etməyin, yox, əgər haqq hesab edirsinizsə, yardım göstərin! Haqq və batilin hər birinin öz tərəfdarları vardır”.

Dövlət rəhbərinin iqtidar və nüfuzu faydası olan sosial qanunların icrasından güc alır. Beyət xütbəsində Əli belə qeyd edir: “Camaat, mən sizlərdən birinizəm, sizə dəyən xeyir və ziyan mənə dəymiş olur, haqqın qarşısını heç nə ala bilməz”. Başqa bir xütbəsində buyurmuşdur: “Camaat, and olsun Allaha, mən sizi əməl etmədiyim heç bir itaətə dəvət etmirəm, sizlərdən əvvəl çəkinmədiyim, uzaq durmadığım heç bir çirkinlikdən və günahdan çəkindirmirəm”.

Buna görə də dövlət başçısına rəhbər olduğu üçün deyil, ədalətli, faydalı və xeyirli, sosial qanun və hökmlərin icrasında dəqiq olduğuna görə itaət göstərilməlidir.

Əlinin baxış bucağına görə, hakimiyyət rəhbərin özünün doyunca istifadə edəcəyi, qohum-qardaşları, dostları və yaxınları arasında bölüşdürəcəyi beytülmal və sərvətin üzünə açılan bir qapı deyil. Hakimiyyət dövlət başçısının insanlar arasındakı bərabərliyi

ən mümkün həddə reallaşdıran, hər bir fərdi zəhmət və əziyyəti müqabilində qiymətləndirən, möhtəkirlik və istismarın qarşısını alan, hər zaman və hər bir vəziyyətdə, hətta dövlət başçısının bədxahlar tərəfindən qətlə yetirilməsi bahasına olsa da belə, haqq və ədaləti diqqət mərkəzində saxlayan “ədalətin bərpası” üçün açdığı bir qapıdır. Dövlət başçısı qəlbləri və ağılları xeyirxahlığa sövq etməlidir. Bu xeyirxahlıq insanların əxlaqı, davranışı və həyat tərzində sabit qaydalara çevrilməlidir. Hakimiyyət başına gəldikdən sonra Əli məmurlarından birinə belə məktub yazır: “Amma sonra hakimiyyət sənin üçün istifadə edəcəyin mal, intiqam alaraq soyudacağın bir qəzəb vasitəsi olmamalıdır, vəzifən nahaqqı ortadan qaldırmaq, haqqı yaşatmaqdır”.

Əlinin nəzərində hakimiyyət xalqın haqqını despot və təcavüzkarlardan almaqdır, çünki “Allahın əli xalqladır”. Hökumət dostluq, yoldaşlıq və yaxınlığa əsaslanmamalıdır. Əli xəlifəliyə bu cür yanaşanların məntiqinə təəccüblənir və bu təəccübünü həqiqətin özünə bənzər, qısa və lakonik, dərin məzmunlu, ritorik və sadə bir cümlə ilə ifadə edir. İşlətdiyi bu cümlə sanki ruh və ağıldan qaynaqlanan bir qığılcımı xatırladır: ***“Əcəbə, görəsən, xəlifəlik dostluq və qohumluqla şərtlənir?”***

Əlinin nəzərində hakimiyyət fəxr mənbəyi, hər hansısa bir sülalənin qədimdə malik olduğu mövqeyini yenidən qaytarması, taxt-tac sahibi olması, xalqı qula çevirməsi üçün istifadə etdiyi bir vasitə deyil: “Təvazökarlıq kimi ucalıq, elm kimi şərəf yoxdur”, “Güzəşt və mərhəmət qohumluq hisslərindən daha mehriban bir hissdır”.

Əlinin nəzərində hakimiyyət xalqı müti etmək üçün qılıncdan keçirmək, yandırmaq, qarət etmək, qan tökməklə əldə edilən zorakı və maddi qələbə ilə şərtlənmir. Mənəvi qələbə də insanların qorxu və ümidlə dövlət başçısına tabe olması deyil. Çünki Əli Allaha mükafat və ya əzab qorxusundan ibadət edən bir öndər deyil. Əli Allaha ibadətə layiq olduğu üçün ibadət edir. Əlinin nəzərində hökumət fərdi, sosial və bəşəri vicdanı diqqət mərkəzində saxlayan, yalnız xeyirxahlıq üçün çalışan, görülən işləri qiymətləndirmək, xeyirli və zərərli olduğuna qərar vermələri, təsdiq və inkar etmələri

üçün dövlət başçısının fəaliyyətini xalqın nəzarətinə buraxan bir vasitədir.

Hakimiyyət iqtidara gəldikdən sonra dövlət başçısının yalnız öz fikir və rəylərini diktə etməsi deyil. Şura və məsləhətləşmə ən ədalətli idarəetmə sistemidir. Xalqın dövlət başçısından yalnız essensial olaraq bəzi fəaliyyətlərin müəyyən müddətə qədər gizli saxlanılması istisna olaraq, “xalqdan heç nəyi gizlətməməyi, heç bir addımı xalqın xəbəri olmadan atmamağı” tələb etmək haqqı vardır.

Xalqın bütün fərdlərinin xeyirlərinə və ziyanlarına olan bütün fəaliyyətlərdə iştirak etmək hüquqları vardır. Bütün rəyləri nəzərə almaq dövlət başçısının zəruri vəzifəsidir. Çünki bu rəylər arasında rəhbərin ağına gəlməyən, diqqətindən qaçan məqamların olacağı danılmazdır. Əli buyurmuşdur: “Hər kəsin rəy və nəzərinə diqqət yetirən şəxs yanlışlıqlarını tapar”. Yanlışlığa yol verdiyi məqamları öyrənən şəxs isə səhvini düzəldə bilər. Deməli, xalqın fikir və rəylərinin nəzərə alınması dövlət başçısının yerinə yetirəcəyi zəruri bir vəzifədir. Xalq isə bu vasitə ilə dolayısı ilə idarəetmə işlərində iştirak etmiş olur. Nəticədə dövlət fəaliyyəti peşmançılıqla nəticələnmir. Əli bu gerçəkliyi heç bir izah və şərhə ehtiyac duyulmayacaq bir dillə çatdırmışdır: **“Məsləhətsiz işlərdə xeyir olmaz”**.

Dövlət başçısı xalqdan gizli bir addım atmamalı, xalqın xəbəri olmadığı işə qol qoymamalıdır. Əli öz müdrik kəlamı ilə insanları bu prinsipi ehtiva edən hüquqları ilə tanış edir: **“Aydın və işıqlı çırağın işığından işıq alın”**.

Əli məktəbində xəlifəlik xalqdan uzaqlaşmaq, millətdən üz döndərmək, diktatura, ümumi vəziyyətə əhəmiyyət verməmək, fərd və cəmiyyətin ehtiyaclarını görməzdən gəlmək deyil. Xəlifəlik dövlət başçısını xalqa yaxınlaşdıran, xalqa qarşı sevgi yaradan, xəlifənin insanlar qarşısında təvazökarlığına səbəb olan, heç bir üzr və bəhanəyə yer qoymayacaq şəkildə insanlara əhəmiyyət verilməsini zəruri edən bir vasitədir.

Qeyd olunanlardan hər hansısa birinə riayət etmədiyi üçün xalqın qəzəbinə gələn dövlət başçısı olanlardan nəticə çıxarmalıdır. Əli bunu çox gözəl bir şəkildə ifadə etmişdir: “Xalqın qəlbi dövlət

başçısının xəzinəsidir, oraya zülm və ədalətə aid hər nə qoyarsa, onu da götürür”.

Əlinin məzhəbində hakimiyyət təəssübkeşliyə əsaslanmır. “Gözəl xüsusiyyətlərin, xeyirli və üstün keyfiyyətlərin mənimsənilməsi, zülm və despotizmdən uzaq durmaq, cinayətkarlığın qarşısının alınması” üçün olan təəssübkeşlik istisna olmaqla heç bir təəssübkeşlik məqbul sayılmamışdır.

Əlinin nəzərində bu tip insanlar dövlət başçısı olmamalıdılar: “Əgər sizə rəhbərlik etsələr, sizinlə sultan və imperatorlar kimi davranacaqlar”, “hiyləgər, yalançı, məkrli, kələkbaz”, “zalım və despot”, “rüşvətxor”, “yeməyi tox olanlara verən şəxslər”.

Əli haqqı bərpa və nahaqqı ortadan qaldırmaqla bağlı qəti qərara gələnə qədər xəlifəliyi bu cəhətlərə görə qəbul etmədi. Əks-təqdirdə, həyatla vidalaşmaq İmamın nəzərində həyatı davam etdirməkdən yaxşı idi.

Bu səbəblərdən insanları hakim dairələrdən hesabat tələb etməyə, xidmət göstərməyən dövlət başçısını qəbul etməməyə, lazım gəldikdə qəzəb və narazılıqlarını bildirməyə çağırırdı. Üzünü xalqa tutaraq deyirdi: “Əbləhlərin sizə rəhbərlik etməsindən qəzəblənmirsiniz, intiqam almırsınız?.. Nəticədə siz xar və məhvə məhkum olacaqsınız, nəsibiniz bədbəxtlik və ziyan olacaq”.

İmam zülmə, despotizmə nifrət və qəzəbi haqq-ədalətə olan razılıqla müqayisə edir: “İnsanlar qəzəb və razılıq ətrafında dövrə vururlar. Hər kəs xoşladığına üz tutur, nifrət bəslədiyindən uzaq durur”.

Məhz bu səbəblərdən o özündən sonra xəlifəliyi heç kəsə vəsiyyət etməmişdir. İnsanlar toplaşıb özündən sonra oğlu Həsəni xəlifə təyin etməsini istədikləri zaman bu təklifi qəbul etməmiş və onlara ən ali dəyərlərə malik bir rəhbəri səciyyələndirən cümlə ilə xitab etmişdir. Bu cümlə onun insanların öz seçimlərində azad olduqlarını ifadə edən son etirafı olmuşdur: “Mən sizə nə əmr etmirəm, nə də qadağa qoymuram, siz özünüz daha yaxşı bilirsiniz!”

Əli xalqın azadlığına çox yüksək qiymət vermiş, hətta onları özünə yaxınlaşmaq və ya uzaqlaşmaqda azad buraxmışdır. Əlbəttə, bu, əksəriyyətin ona beyət etməsindən sonra baş vermişdir. Xəlifəlik seçimindən sonra bir qrupun ondan uzaqlaşması, əslində, xalqın

seçim haqqına hörmətsizlik idi. Amma Əlinin bu istiqamətdəki davranış tərzı də fərqlı idi.

Əli zorakılıq və məcburiyyətlə əldə olunan istənilən şeyə nifrət bəsləmişdir. Ona beyət etməmiş insanlara qarşı göstərdiyi davranış tərzı bu təfəkkür tərzindən qaynaqlanırdı. O, heç bir vaxt çaşqınlıq içində olmamış, yolundan çəkilməmişdir. Kimisə məcbur etməməsinə baxmayaraq, xalqın iradəsinə ziyan vuran insanları da gözdən qoymamışdır. Əli onlara öz fikirlərində qalmağa icazə versə də, xalqın hakimiyyət hüququ adı altında cəmiyyətin taleyini həll edən məsələlərə müdaxilə etmələrinə icazə verməmişdir. Belə ki, şura üzvlərindən olan Səd ibn Əbivəqqas İmam Əliyə beyət etməkdən boyun qaçırır. Yalnız heç bir təhlükə yaratmayacağı ilə bağlı iltizam aldıqdan sonra Əli onu azad buraxır.

Hakimiyyət xalqa məxsusdur. Xalqın məsləhət və mənafeyi istisna edildiyi hallarda beyətdə məcburiyyət yoxdur. Bu aspekt azadlıq məsələsində dövlət başçısı ilə xalq arasındakı əlaqəni yüksək səviyyədə izah edir. Bu səbəbdən də Əlinin təyin etdiyi məmurlara qeyd olan prinsiplər əsasında davranmağa göstəriş verməsi təbiidir. Əli onların işlərinə çox ciddi nəzarət etmişdir. O, xalqın hüquqlarının qorunması vacib şərt olan məsələlərdə məmurlar üzərindəki ciddiliyini çox kəskin şəkildə büruzə vermişdir. Əli xalqın özünə əsaslanan “idarəetməyə nəzarət sistemi” yaratmışdı.

Əli əyalətlərə valilər, şəhərlərə icra başçıları təyin etdiyi zaman xalqa elan etmək şərtilə onlara müqavilə təqdim edirdi. Elan edildikdən sonra bu müqavilə əhali tərəfindən qəbul edilsəydi, adamların onun şərtlərini heç bir halda pozmağa ixtiyarları yox idi. Təyin olunmuş məmurun da bu müqavilənin bəndlərini öz istədiyı şəkildə izah etmək, pozmaq və ya təhrif etmək səlahiyyəti yox idi. Əgər məmur müqavilənin hər hansısa bir şərtini pozmuş olsaydı, Əli dərhal onu cəzalandırırdı.

Nəticə

Cəmiyyətin fərdlərini bir-birinə bağlayan əlaqə və münasibətlər fərdi və sosial olmaqla iki səciyyəyə malikdir. İmam insanlara xoşbəxt həyat bəxş etmək, onlara azadlığın ən gözəl forma və məzmunlarını əldə edib geniş bəşəri üfüqdə yaymaq imkanı yaratmaq üçün siyasət, hakimiyyət və idarəçiliyini fərd və cəmiyyəti islah etməyə həsr etmişdir.

Əlinin bu istiqamətdə atdığı ilk addım haqq və düzgün olanı təsdiq edəcəyini, yanlış və batıl olanı ortadan qaldıracağını elan etməsi idi. Əli bu addımı ilə insanları fərdi və sosial cinayətə təhrik edə biləcək yanlış düşüncələrin qarşısını alır. Çünki onlar dostluq, qohumluq və ya göstərdikləri xidmətlərə görə nəticəsi xalqın zərərinə olan günahlarının bağışlanılacağına ümid bəsləyə bilərdilər.

O, xəlifəlikdən həm əvvəl, həm də sonra üzərinə düşən bu məsuliyyəti və vəzifəni danışıq və əməlləri ilə təsdiq etmişdir. O, xalqa – xeyirxahlığı və xeyirxahlıq amillərinin möhkəmlənməsini diqqət mərkəzində saxlayan müsbət bir nümunə təqdim etmişdir. Özünkü və ya qeyrisi, yaxın və ya uzaq, dost və ya düşmən olmasından asılı olmayaraq, cəza tədbirlərinin tətbiqində ciddilik nümayiş etdirmişdir.

İmam insanların onu yaxşı tanıdıqlarından əmin idi. O bilirdi ki, xalq onun zahidliyindən, məsumluğundan, zahidlik və ismətdən də yüksəkdə dayanan qanun və prinsiplərə bağlılığından yaxşı xəbərdardır. Bu nüans İmamın yaşamaq üçün vacib olan istisna olmaqla maddi və nəfsani istəklərdən uzaq durmaq üçün göstərdiyi yüksək diqqətlə izah edilir. Əslində, bunun başqa bir izahı da var. İnsani hissləri və oyaq vicdanı onu çarəsizlərin, miskinlərin sığınacağına çevirmişdi. Əli adamları zülm və əsarətdən azad etməyə, qanuni haqları çatan hər növ ehtiyaclarını təmin etməyə çalışırdı.

İmam özündən də əmin idi. Sarsılmaz vicdanı onu bütöv bir çörəyin nə olduğunu bilməyən fərdlərin yaşadığı bir cəmiyyətdə tərtəmiz bal yeməyə heç vaxt imkan verməmişdir. Hətta köhnə və yamaqlı paltara belə ehtiyacı olan bir cəmiyyətdə heç vaxt ipək paltar geyinməmişdir. Ona “müsəlmanların rəhbərisən” deyildiyi

halda, xalqın çətin günlərinə şərik olmamağı özünə sığışdırma bilməmişdir.

Əli özünü nəsil-nəcabətləri və tutduqları vəzifələrilə öyünən hökmdarların bu fəxarət xəstəliyindən, mal, mülk, vəzifə tamahkarlığı, təkəbbür və egoizmdən, sağlam düşüncəyə zidd, ictimai faydası olmayan bütün adət-ənənələr çərçivəsindən xilas və azad etmişdir. Xalqa aid sərvətin paylanması yaxınlarını və sevənlərini digərlərindən üstün tutmaq, düşmənlərinə qarşı kin bəsləmək, pisliliyi istəyənlərdən intiqam almaq hissindən azad olmuşdur. Vəcdanını düzgün olduğuna əmin olmadığı bir işə dövdədən və bəyənmədiyini danışmaqdan azad etmişdir. Buna görə də Əli böyük vəcdana və əzəmətli ruha malik idi.

Əli bədənini yemək, içmək, geyinmək, mənzil ehtirasından azad etmiş, onların yalnız həyat üçün zəruri olan miqdarı ilə kifayətlənmişdir. O bu zəruri ehtiyaclarını beytülmaldan da ödəməmişdir. Halbuki rəhbərlik fəaliyyətinə görə buna qanuni haqqı çatırdı.

Ədəbiyyat

1. Qurani-kərim
2. Nəhcül-bəlağə
3. Osman, Taha Hüseyn, Darül Maarif, 1951
4. İbn Şəhr Aşub Məhəmməd ibn Əli Mazəndərani, Mənaqibi-Ali Əbi Talib, Qum, əl-Mətbəətül-ələmiyyə, Tarixsiz
5. Hafız Gənci Şafei “Kifayətut-talib”, Qum, Məktəbətül-elamil-islami, 1415 hicri-qəməri.
6. Şeyx Mufid “ət-Təhzib”, Darüt-təaruf, 1401 hicri-qəməri, birinci çap

